

STORTINGET

Representantforslag 69 S

(2020–2021)

fra stortingsrepresentantene Audun Lysbakken, Nicholas Wilkinson, Torgeir Knag Fylkesnes, Kari Elisabeth Kaski, Lars Haltbrekken, Arne Nævra og Petter Eide

Dokument 8:69 S (2020–2021)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Audun Lysbakken, Nicholas Wilkinson, Torgeir Knag Fylkesnes, Kari Elisabeth Kaski, Lars Haltbrekken, Arne Nævra og Petter Eide om rettferdig fordeling av vaksiner, legemidler og annen teknologi i kampen mot covid-19

Til Stortinget

Bakgrunn

De siste månedene har verdens ledere måttet ta stilling til et av de viktigste og mest akutte rettferdighets-spørsmålene i vår tid: Hvordan sikrer man at også lav- og mellominntektsland, uten de økonomiske ressursene og forhåndsavtalene for vaksinekjøp som rike land nyter godt av, sikres samtidig tilgang til vaksiner, legemidler og medisinsk utstyr til kampen mot covid-19? Spørsmålet angår ikke bare flertallet av verdens innbyggere som i dag står langt bak i køen når distribusjonen av vaksiner mot covid-19 kan begynne. Rettferdig, rask og effektiv distribusjon er til det beste for alle.

Blant dem som har påpekt dette, er statsminister Erna Solberg. Sammen med Sør-Afrikas president Cyril Ramaphosa har hun som medleder for koalisjonen Access to COVID-19 Tools-Accelerator (ACT-A) understreket viktigheten av en rettferdig fordeling av vaksiner mot covid-19. Også utviklingsminister Dag Inge Ulstein har gjentatte ganger understreket at Norge må ta en lederrolle for å sikre rettferdig fordeling. «Et globalt spørsmål kan kun løses globalt», skrev Ulstein i et avisinnlegg med den svært treffende tittelen «Ingen er trygge før alle er trygge» i Vårt Land 25. august 2020.

Veien frem til rettferdig tilgang til vaksiner, legemidler og medisinsk utstyr til global bekjempelse av covid-19 er brolagt med formidable utfordringer. I november meldte generaldirektøren for Verdens helseorganisasjon (WHO), Tedros Ghebreyesus, at det trengs 4,3 mrd. USD i 2020 og 23,8 mrd. USD i 2021 for å kjøpe og distribuere vaksiner mot covid-19. Det innebærer at verdens rikeste land har et formidabelt ansvar for at medisinske produkter mot pandemien kan bli produsert og distribuert så raskt, effektivt og kostnadseffektivt som mulig.

Dette forslaget intensjoner er nettopp å påse at Norge gjør sitt for at dette skal skje, også i multilaterale fora. Forslaget tar opp Norges holdning til Sør-Afrika og Indias initiativ om midlertidige patentlempelser for å bekjempe covid-19, som på nytt behandles i Verdens handelsorganisasjons råd for handelsrelaterte sider ved immaterielle rettigheter (TRIPS-rådet) 10. desember 2020.

Initiativ fra sør, motstand i nord

I Verdens handelsorganisasjon (WTO) ble det 2. oktober 2020 tatt et initiativ som kan avhjelpe situasjonen for et flertall av verdens land. Da la Sør-Afrika og India frem et felles forslag med tittelen “Waiver from certain provisions of the TRIPS agreement for the prevention, containment and treatment of COVID-19”. Forslaget (heretter patentforslaget), som for tiden er under behandling i TRIPS-rådet, innebærer at medisiner, vaksiner, diagnostika og annen teknologi blir midlertidig unntatt patentbeskyttelsene i TRIPS-avtalen.

Leger Uten Grenser påpeker at dersom patentforslaget blir vedtatt, innebærer det at mange av hindringene lav- og mellominntektsland møter i kampen for å bekjempe pandemien, forsvinner, og uttaler dette:

«Dette vil gi landene det nødvendige politiske rommet til å samarbeide om forskning og utvikling, produksjon, oppskalering og distribusjon av COVID-19-midler.»

Patentforslaget er nå er i ferd med å få en formidabel tilslutning blant mellom- og lavinntektsland. Minst åtte andre land har til nå stilt som medforslagsstillere, og nær 100 land har til nå erklært sin støtte til forslaget. Patentforslaget støttes også av The Joint United Nations Programme on HIV and AIDS (UNAIDS), UNITAID, Leger Uten Grenser, Oxfam, Human Rights Watch og Amnesty International, i tillegg til over 300 sivilsamfunnsorganisasjoner globalt. Generaldirektøren for Verdens helseorganisasjon (WHO) har også uttrykt seg positivt om forslaget.

Imøtet i TRIPS-rådet 16. oktober argumenterte Norge imidlertid mot patentforslaget og konkluderte med at norske myndigheter ikke kunne gi det sin støtte. Det samme gjorde EU, USA, Sveits, Storbritannia og Japan. I svar på skriftlig spørsmål fra Audun Lysbakken av 23. november 2020 (Dok.15:444 (2020–2021)), gir utenriksminister Ine Eriksen Søreide følgende forklaring på norske myndigheters negative holdning til patentforslaget:

«Immaterielle rettigheter er viktige som insentiver til forskning og utvikling av legemidler og medisinsk utstyr. Det er vanskelig å forutse konsekvensene et slikt bredt unntak ville ha. Norge frykter at et slikt forslag kan virke mot sin hensikt fordi vi risikerer redusert forskning på og utvikling av legemidler og medisinsk utstyr dersom insentivene svekkes.»

Argumentasjonen ligger svært tett opptil de motargumentene som har kommet fra legemiddelindustrien selv, og står i sterk kontrast til regjeringens tidligere retoriske linje om at ekstraordinære tider krever ekstraordinære tiltak. Det er verdt å minne om at offentlige institusjoner har stått for en storstilt finansiering av vaksineprogrammer under pandemien. Her har også norske myndigheter bidratt med store beløp. Det kan også påpekes at det ikke dreier seg om avskaffelse av patentbeskyttelser, men heller om midlertidige unntak.

I denne sammenhengen er det verdt å merke seg at Sør-Afrika, som sammen med Norge leder ACT-A, både er initiativtaker og en sterk pådriver for patentforslaget. Det fremstår som svært betenkelig at Norge i så liten grad har tatt inn over seg de sterke argumenter som vår nære partner legger til grunn.

I sitt innlegg i TRIPS-rådet 20. november argumenterte Sør-Afrikas representant for at det nå er i ferd med å utvikle seg en tendens hvor de bilaterale avtalene mellom enkeltland og enkeltelskaper om levering av vaksiner og medisiner mot covid-19 er i ferd med å hindre rask og effektiv vaksinedistribusjon:

«Ad hoc, ikke-gjennomsiktige og ikke-ansvarlige bilaterale avtaler som kunstig begrenser tilbud og kon-

kurranse kan ikke gi tilgang på en troverdig måte under en global pandemi. Disse bilaterale avtalene fremhever ikke globalt samarbeid, men underbygger heller 'nasjonalisme' og utvider ulikhetsgapene.»

En slik utvikling er nettopp den høytstående representanter for norske myndigheter har fremholdt som ekstremt uheldig. Forslaget fra Sør-Afrika og India er derfor i tråd med det overordnede budskapet regjeringen har kommunisert i multilaterale fora tidligere.

TRIPS kommer til kort

Et annet svært problematisk argument regjeringen benytter når den ikke vil støtte forslaget fra Sør-Afrika og India, er at TRIPS-avtalen allerede inneholder de nødvendige mekanismene for å takle dagens situasjon. Det vises til utenriksministerens svar av 23. november 2020 referert til ovenfor:

«TRIPS-avtalen inneholder en balanse mellom beskyttelse av immaterielle rettigheter, og fleksibiliteter for utviklingsland. TRIPS-avtalen gir adgang til å bruke tvangslisensiering i visse tilfeller, der det foreligger nasjonale nødssituasjoner slik som covid-19-pandemien. Norge har støttet innføringen av de generelle tvangslisensreglene i TRIPS-avtalen samt innføringen av de særlige reglene om tvangslisens for produksjon av legemidler for eksport som ble innført etter WTOs legemiddelvedtak i 2005 om gjennomføring av Doha-erklæringen om TRIPS og folkehelse. En tvangslisens innebærer et unntak fra patenthavers enerett til å utnytte patentet, og gir tvangslisenshaver en rett til å utnytte patentet. Formålet med ordningen er å hindre misbruk av patentrettigheter. Tvangslisensiering i det enkelte tilfellet forutsetter blant annet at patenthaveren gis rimelig kompensasjon for utnyttelsen.»

Som det fremkommer av utenriksministerens utlegning, finnes det enkelte særregler i TRIPS. Men gjennom fremstillingen over kommer det også frem at særreglene i realiteten er både svært begrensede og svært byråkratiske. Spørsmålet om tvangslisensiering er basert på enkeltprodukter, det vil si at det kreves en selvstendig prosess for hvert land og hvert produkt. I mange land trengs det en behandling i rettsapparatet for å kunne benytte seg av unntakene. Det er også verdt å merke seg at USA og EU i en årrekke har motarbeidet forsøk på å ta i bruk slike virkemidler, noe som har skapt en nedkjølingseffekt blant mange av verdens land. Det at lavinntektsland midt under en pandemi skal begynne å implementere prosedyrer for en slik bruk, fremstår som både urimelig og urealistisk. Sannsynligvis vil slike krav skape forsinkelser i bekjempelsen av pandemien.

Med tanke på hvor fort utviklingen av nye medisiner og vaksiner og nytt medisinsk utstyr og annen teknologi nå går, er det derfor en sterk uro for at TRIPS-avtalen vil skape en fordyrende og forsinkende flaskehals når det gjelder som mest å få til rask og effektiv produksjon.

Det er ikke et motsetningsforhold mellom Norges globale engasjement i å sikre rettferdig tilgang på vaksi-

ner gjennom COVAX-samarbeidet og andre mekanismer, og patentforslaget. Derimot vil en økt fleksibilitet i patenter kunne bidra til å sikre at øvrige initiativ får gjennomslag.

Et spørsmål om tid, og om solidaritet

Det hører til sjeldenhetene at Stortinget instruerer regjeringen i spesifikke stemmegivningsprosesser og forhandlinger i multilaterale organisasjoner. Når forslagsstillerne likevel mener dette er nødvendig og betimelig, handler det om to overordnede hensyn.

For det første er tiden knapp, og det haster å få opprettet forordninger for å sikre rettferdig tilgang til produktene. 10. desember 2020 skal forslaget på ny opp til diskusjon i TRIPS-rådet, før saken oversendes WTOs hovedråd til behandling i forbindelse med møtet 16.–17. desember. Det er av stor viktighet at Norge kommuniserer en annen holdning til patentforslaget i forkant av dette.

For det andre er det nå en situasjon hvor rike land som Norge synes å trekke stigen opp etter seg. På tross av gode intensjoner og deltakelse i en rekke initiativ som skal sikre rettferdig distribusjon av vaksiner, legemidler og medisinsk utstyr, er Norge på defensiven når det gjelder de strukturelle grepene lav- og mellominntektsland etterlyser i kampen mot covid-19.

I svarbrevet referert til ovenfor skriver utenriksministeren at «vår viktigste rolle som medleder er å bidra til å mobilisere politisk og økonomisk støtte til be-

kjempelse av pandemien. Dette krever ekstraordinære tiltak». Initiativet fra India og Sør-Afrika som nær hundre land nå stiller seg bak, er nettopp et slikt tiltak.

Nærmere om forslaget

Ettersom patentforslaget er en del av en pågående forhandlingsprosess i TRIPS/WTO, ønsker forslagsstillerne å understreke at disse tar høyde for at alternative forslag legges på bordet. Regjeringen bør da se eventuelle nye initiativ eller endringer i det opprinnelige patentforslaget i lys av den instruksjon Stortinget har gitt ved å stille seg bak initiativet.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

Stortinget ber regjeringen støtte forslaget fra Sør-Afrika og India om midlertidige unntak fra patentbestemmelsene i TRIPS-avtalen for å bekjempe covid-19 («Waiver from certain provisions of the TRIPS agreement for the prevention, containment and treatment of COVID-19»), og trappe opp det multilaterale arbeidet for å forhindre at patentrestriksjoner blir et hinder for en rask og kostnadseffektiv bekjempelse av den globale pandemien.

26. november 2020

Audun Lysbakken

Nicholas Wilkinson

Torgeir Knag Fylkesnes

Kari Elisabeth Kaski

Lars Haltbrekken

Arne Nævra

Petter Eide

